

SMISAO, RELIGIOZNOST I INTERNET U NAUČNO–RELIGIJSKOM KLJUČU

MEANING, RELIGIOSITY AND THE INTERNET
IN SCIENTIFIC AND RELIGIOUS KEY

ABSTRACT The opinion that science and religion have a different view of many vital issues is dominant in the secular world. Hence, the author tries to explain at the theoretical level the hypothesis that science and religion do not have to be two antagonistic units, but phenomena that can cooperate. It is true that religion and science are two independent and antagonistic concepts, if observed separately. Science strives towards the ideas that lead to scientific and technical prosperity, and religion strives for a more conservative status, religion supports closed society and science supports an open society, criticism is desirable in science, while religion does not tolerate criticism. Therefore, the author tries to explain the hypothesis that religion and science do not necessarily have to go against each other, but they can build a temple of mutual dialogue. If we say that religion and science represent two different paths, it does not mean that these two are hostile or opposing paths. There are several touchpoints where they can cooperate, and the author has selected the three ways. Namely, the intention is to prove, through the concept of meaning, how religion and science complement each other and together make human life more meaningful and bearable. The second concept is related to religiosity, where the intention is to prove that scientific and technical progress does not call into question the revitalization of religion. Finally, the third concept refers to religion and the Internet, on the basis of which the author explains how religion can use the benefits of scientific achievements.

Key words: science, religion, secularization, desecularization, revitalization, meaning, religiosity.

APSTRAKT U laičkom svijetu suvereno dominira mišljenje kako nauka i religija imaju različiti pogled na mnoga, životno važna pitanja. Otuda, autor nastoji da, na teorijskoj razini, objasni i pojasni hipotezu, kako nauka i religija ne moraju biti dvije antagonističke cjeline, već pojave koje mogu da sarađuju. Tačno je da su religija i nauka dva nezavisna i antagonistička pojma, ako se posmatraju odvojeno. Nauka teži ka idejama koje vode ka naučnom i tehničkom prosperitetu, religija je više za konzervativniji status, religija podržava zatvoreno, nauka otvoreno društvo, u nauci je kritika poželjna, dok religija kritiku ne trpi. Otuda, autor rada nastoji da objasni hipotezu kako religija i nauka ne moraju obavezno ići jedna protiv druge, već mogu da izgrade hram međusobnog dijaloga. Ako kažemo da su religija i nauka dva različita, to nikako ne znači da je riječ o dva neprijateljska ili suprotstavljena puta. Postoji više dodirnih tačaka, gdje one mogu da sarađuju, a autor je odabrao tri načina. Naime, kroz pojam smisao, želi se dokazati kako religija i nauka jedna drugu dopunjuju i, zajedno čine čovjekov život smislenim i podnošljivijim. Drugi pojam se vezuje za religioznost, gdje se nastoji dokazati kako naučno – tehnički napredak ne dovodi u pitanje i revitalizaciju religije. Konačno, treći pojam se tiče religije i interneta na osnovu čega autor objašnjava, kako religija može da koristi blagodeti naučnih dostignuća.

Ključne riječi: nauka, religija, sekularizacija, desekularizacija, revitalizacija, smisao, religioznost.

Uvod

Tematski, odnos između religije i nauke je veoma važan, budući da je riječ o religiji koja je značajna za veliki broj stanovnika planete, a nauka obezbjeđuje naučno – tehnološki razvoj u savremenom svijetu. U tom smislu, treba se čuvati površnih rasuđivanja, koja ne idu iznad prvih spratova svoga razuma. Ako bismo ostali na tom nivou razmišljanja, živjeli bismo u uvjerenju da se religija i nauka nalaze u sferi nepomirljivih antagonizama. Istina, esencijalni cilj svake nauke jeste da objasni i pojasni sve.

Nauka ne priznaje i ne poznaje pojave i pojmove koji se ne mogu naučno i logički objasniti, a kao što znamo, religijski pojmovi se ne mogu naučno dokazati. Primjera radi, nauka ne može da dokaže postojanje Boga, pa Dionisije Areopagita kaže da su misaone kontemplacije jedini način da se pristupi Bogu. Sveti oci uče da se pokušaj razumijevanja Svete Trojice, graniči s ludilom. Ali, iako se ne može objasniti, u očima vjernika, Bog je imanentan. Zbog toga se misli da nauka i religija stoje u vječitoj koliziji. Praveći razliku između religije i nauke, Gatri (Guthrie 1999: 410) primjećuje da je religija konzervativna, a nauka napredna, prva teži zatvorenom, druga otvorenom društvu, religija ne trpi kritiku, u nauci je poželjna. Ovo nam govori da između ova dva pojma postoje neke razlike, ako ih posmatramo iz jedne uže perspektive. Međutim, sociolozi religije znaju, da u društvu postoje pojave i pojmovi koje ne traže logičko objašnjenje, već smisleni sud. Kada zađemo u one mračne i hladne hodnike života, ne očekujući pomoć niodkog i niotkud, nama nije potreban istiniti iskaz, već vapimo za smislenom neistinom. Negdje je zapisano da je vjera konac na kome treba da visiš, ako ne želiš da se objesiš.

Ranjenoj duši nije potreban istiniti sud, već smisleni iskaz. Otuda, glavna zamisao ovog rada jeste da, kroz tri nivoa, pokušamo objasniti odnos religije i nauke. Ta tri nivoa su – smisao, religioznost i internet komunikacija. Naime, na relaciji smislenost i istinitost apostrofiraćemo mogućnost dopunjavanja religije i nauke; kroz religioznost nastojimo da objasnimo da nauka i religija idu jedna sa drugom; dok kroz internet komunikaciju, objašnjavamo mogućnost upotrebe nauke u religijske svrhe. Ovdje je riječ, zapravo, da kroz ove tri odrednice, na teorijskoj ravni, dokažem i polaznu hipotezu koja se odnosi na to da religija i nauka ne moraju biti jedna protiv druge, već jedna drugu mogu da nadopunjavaju, nadgrađuju i koriste. Tamo gdje nauka zastane, religija može da nastavi.

Naučni iskaz ili smisleni sud

Nauku i religiju vidim kao dva brata, koja se međusobno nadmudruju, nešto poput Aljoše i Ivana Karamazova. Nauka i religija imaju potpuno suprotne stavove oko brojnih pitanja, ali to ne znači da se moraju obavezno sukobljavati – ako nijesu jedna sa drugom, to ne znači da su jedna protiv druge. Ako bi sve oko nas bilo logički i naučno dokazano, na šta bi ličio svijet, da li bi život uopšte bio interesantan? Ako bi sve bilo definisano, da li bismo djelovali mo-

tivisano? Često se zapitamo, ako bi cijeli svijet bio objašnjen, završen, savršen i naučno oblikovan, da li bi život u takvom svijetu imao smisla, ili bi naš smisao bio samo svijet u kojem živimo? Da li bismo ostali uskraćeni za onaj svijet koji je čulima neshvatljiv, a koji, i te kako ima uticaja na nas. Konfučije dobro zapaža, kada kaže: „Ne postoji ništa očiglednije od onoga što ne može očima da se vidi i ništa opipljivije od onoga što ne može čulima da se osjeti“ (prema Šušnjić, 2005). Riječju, ako bi svaka nauka svoja saznanja bazirala na činjenicama, onda u istoriji nauke ne bismo nailazili na unutrašnje konflikte, konflikte u samoj nauci.

Sasvim je izvjesno da između različitih naučnih paradigmi, ne postoji zajednička osnova. Kada bi sve bilo podređeno egzaktnim saznanjima, onda ne bismo imali u šta vjerovati, a znamo da vjera i nada posljednje umiru. Religijski iskazi ne moraju da budu istiniti, ali niko ne može reći da oni nemaju smisla. Bajke nijesu istinite, ali imaju smisla – uspavljaju djecu, a odrasle čine dremljivim! Otuda, Đuro Šušnjić je u pravu kada kaže da: „Istiniti iskaz mora imati smisla, smislen iskaz ne mora biti istinit“ (Šušnjić, 2015: 369). Nauka poriče religijske iskaze, ali to ne znači da su ti iskazi besmisleni. Malkom Hamilton u knjizi Sociologija religije ističe: „Ukoliko se religijske tvrdnje odnose na smisao stvari, pitanje njihovog empirijskih potvrđivanja je nevažan“ (Hamilton, 2003). Stoga, nauka ne može da porekne neke religijske iskaze, sve dok oni imaju smisla. S druge strane, religija ne može da opovrgne naučne iskaze, jer iza njih stoje nepobitne naučno dokazane činjenice. Kako je mnogo više onoga u šta vjerujemo, nego što znamo, religija će imati svoju šansu. Nauka je svjesna svojih ograničenih mogućnosti, ona poznaje svoje granice, tako da se neće upuštati u nešto za šta nema racionalan argument. Tamo gdje moć nauke slabi, religijski iskaz jača.

Otuda, nauka ne mora uvijek ići protiv religije, a ni religiji nauka ne smeta, jer razum nikada ne može dosegnuti do onih prostranstava gdje religija suvereno dominira. „Ne može se prezirati nauka, a da se ne prezre razum; ne prezire se razum a da se ne prezre čovek; ne prezire se čovek a da se ne vredi bog“, primjećuje Anatol Fransa (1955: 47). Još je Platon govorio o dvijema vrstama priča: istinite i izmišljene. Djeca život počinju bajkama, a one su laž, pa u vaspitanju treba primijeniti obje, ali prvo neistinite priče (Platon 1957: 64). Dakle, nauka i religija mogu jedna drugu da dopunjuju i nadgrađuju, tek zajedno čine jednu cjelinu. Nauka traži odgovor na pitanje „zašto“, a religija „radi čega“? Dok se nauka pita zašto i kako se pojavio život na zemlji, religija se pita zbog čega se pojavio život? Život bi jednako bio težak i bez religijskih i bez naučnih objašnjenja. Smisleno i istinito zajedno čine stvarnost!

Religioznost

Hronološkim osvrtom zapažamo da je još od evolucionističkih teorija u sociologiji religije ukorijenjeno mišljenje da će sa razvojem nauke, religija nestati. Sukob između nauke i religije posebno je bio aktuelan negdje između

1840 i 1939 godine. Ovdje je riječ o periodu unapređenja naučnih istraživanja, potom masovnih migracija iz sela u grad, itd. Njemački naučnik Hekel (prema Čedvik, 2005), u tom periodu poručivao je hrišćanima da su budale, jer je nauka dokazala da Boga nema.

Marks i neomarksisti u svojim teorijama nastoje da dokažu kako je religija iluzija, te da čovjeku treba oduzeti tu iluziju i natjerati ga da razmišlja na racionalan način, da se okrene razumu i nauci (Marks i Engels, 1957). Marks je mišljenja da će razvoj klasne svijesti dovesti do napuštanja religije. Među sociološkim proučavanjima religije, pogotovu u drugoj polovini minulog vijeka, suvereno dominira teorija sekularizacije. Ovdje je na mjestu podsjetiti da je svojevrsni racionalni način razmišljanja bio oformljen u judeo – hrišćanskoj tradiciji, a tiče se odbacivanja mnogoboštva i priznavanje jednog Boga.

Ne treba zanemariti ni činjenicu da, svojevrsni oblik racionalizacije u samoj religiji, počinje sa nastankom monoteističkih religija. U Judaizmu, a potom i hrišćanstvu je prihvaćeno vjerovanje u jednog Boga, što je bio jedan korak ka racionalizaciji. To će naročito doći do izražaja u periodu reformacije. Veber navodi da je odbacivanje magije i nejasnoća koje tumače proces spasenja, ključan korak koji vodi ka racionalizaciji religije. Po ovom autoru, taj proces se može odvijati u više različitih smjerova, a koji će smjer biti odabram, umnogome zavisi od društvenog sloja koji je nosilac religijskih ideja (Weber, 1930). Intelektualci, koji sve baziraju na racionalnom promišljanju i nauci, skloni su stavu da je spasenje stvar pojedinca, a može se postići jedino razumijevanjem svijeta na naučnoj percepciji. Objasniti svijet je jedino moguće ako se on naučno spozna i objasni. No, tamo gdje je Rimokatolička crkva bila dominantan referentni okvir, zastupljen je sistem vrijednosti i mišljenja da je spasenje jedino moguće posredstvom sveštenika, koji su pozvani da daju oprostjenje. Takvom načinu razmišljanja je sklona Rimokatolička crkva, dok je protestantska reformacija odnos Boga i čovjeka svela na najmanju moguću mjeru. Od svih protestantskih frakcija, u racionalnom doživljavanju vjere, najdalje je otišao kalvinizam.

Na kraju druge decenije dvadeset prvog vijeka, u vremenima (post)modernizacije i globalizacije, značaj i uticaj religioznosti ne slabi. Neki autori, poput Brajana Vilsona, su bili zagovornici teze da modernizacija, industrijalizacija, institucionalizacija, urbanizacija, jednom riječju, razvoj nauke, utiču na erodiranost religioznosti (Wilson, 1976). Dok je Vilson apostrofirao značajnost modernosti, Berger je, pak, otišao korak dalje, glorifikujući tezu kako religija gubi trku na društvenom i na privatnom (ličnom) nivou (Berger, 1973). Međutim, baš u vremenima tehničko – tehnoloških revolucija i razvoja naučne misli, za koje se vjerovalo da sa sobom nose sjeme sekularizacije i izmjene u shvatanju religije, desilo se suprotno – dolazi do religijskog uskrsnuća. Ovakvo stanje, Hantington objašnjava činjenicom da je ljudima neophodan novi oblik stabilne zajednice, moralnih propisa, itd. Religijsko uskrsnuće, objašnjava Hantington, dolazi iz dvije grupe stanovništva: migranti u gradove imaju potrebu za emocionalnom, materijalnom i društvenom podrškom, što religijske grupe pružaju više nego bilo ko drugi, dok drugu grupu čini nova srednja klasa (Hantington, 2000: 110-111).

Prvobitno glorifikujući teoriju sekularizacije, Piter Berger je u docnijim istraživanjima demantovao svoju hipotezu i izvršio reviziju svojih teorijskih polazišta, determinišući iskaz kako je današnji svijet, istina, uz neke izuzetke, i danas duboko religiozan kao što je bio i ranije (Berger, 2008). Međutim, epistemološkom ekspertizom je dokazano da industrijski razvoj, nauka, informaciona tehnologija, itd. ne dovode do erozije religije i religioznosti. Ovdje je riječ zapravo, o činjenici da baš u zemljama gdje su nauka i informaciona tehnologija dostigle svoj vrhunac, religija ne gubi trku, već ide ruku pod ruku sa naukom. Ako bi nauka ugrožavala religiju i potiskivala religijsku svijest, kako to da u naučno i industrijski najrazvijenijim i najnaprednijim zemljama poput SAD i Japana nije došlo do erozije religije i religioznosti?

Prema empirijskoj evidenciji vjerujućih u tim zemljama je preko 70%. Empirijska analiza koju navodi Grejs Dejvi (Davie, 2005), uvjerava da u Irskoj u Boga vjeruje 96%, Italiji 83%, Španiji 81%, Velikoj Britaniji 71%, u Skandinavskim zemljama taj procenat je natpolovičan.

Kada je riječ o indikatoru religioznosti koji se tiče inherentne vjerske prakse, skor vjerujućih u SAD je prilično plauzibilan i kreće se na nivou od preko 40%. Međutim, u razvijenim evropskim zemljama Zapada, to nije slučaj. Tako u Belgiji redovno (nedjeljno ili mjesečno) u crkvu odlazi 23%, Francuskoj 10%, Irskoj 81%, Italiji 40%, Španiji 33%, Velikoj Britaniji 13%. Taj skor među Skandinavskim zemljama se kreće oko 10% (Davie, 2005).

Na osnovu empirijske evidencije, ne može se zaključiti da religija i religijska vjerovanja slabe i odumiru sa razvojem nauke, može se samo reći da slabi crveni oblik religioznosti. Međutim, ni to ne mora da bude produkt naučnih dostignuća. Dakle, razvoj nauke i tehnologije ne utiče na slabljenje religioznosti i vjerovanja, naprotiv. Baš u vremenima kada naučna dostignuća bilježe svoj uzlet, dolazi do revitalizacije religije i desekularizacije društva. Istina je da epistemološka ekspertiza detektuje smanjenu inherentnu vjersku praksu koja se vezuje za odlazak u crkvu, na liturgiju, post, itd., ali to ne znači da slabi religija, već samo crkveni način vjerovanja. Grejs Dejvi (2005) bi to imenovala kao „Vjerovanje bez pripadanja“, a sveti Avgustin je odavno primijetio da „Bog ima mnoge koje crkva nema i crkva ima mnoge koje bog nema“. Crkva nije jedino mjesto gdje se čovjek može sresti s Bogom, tako da se religioznost jedne zajednice ne može ocijeniti i procijeniti samo indikatorima odlaska u crkvu, iako crkva propagira tezu *extra ecclesiam nulla salus*.

Dakle, vidimo da je veoma visok skor onih koji vjeruju, a naučni napredak, pogotovu u naukama koje se bave tehnikom i informacionom tehnologijom svakim danom je sve veći. Otuda, prilično je opravdana pretpostavka da razvoj nauke ne umanjuje religioznost.

Međutim, savremeni svijet detektuje porast religioznosti, a nauka i naučna dostignuća bilježe konstantan napredak, pogotovu kada je riječ o tehničkim saznanjima. Ovo je samo dokaz da nauka i religija mogu jednako da se razvijaju, ne jedna protiv druge, već jedna sa drugom. Napredak u naučnim dostignućima, ne uslovljava religioznost stanovništva i ne umanjuje značaj i značenje religije.

Religija i internet

Gotovo svaka religija je uvidjela značaj i značenje informacionih tehnologija, a rijetko se koja može amnestirati od činjenice da ne upotrebljava blagodeti savremenog doba. Neke religijske zajednice, poput Rimokatoličke crkve, ozbiljno razmišljaju o frekventnijoj komunikaciji preko interneta, pogotovu na misionarskom nivou. Svjesna novih mogućnost koje pruža nova informaciona tehnologija, Rimokatolička crkva uveliko koristi internet u komunikaciji unutar same crkve, a nerijetko i na eksternom nivou, komunikacija crkve sa vjernicima, stvarajući mrežu novog i savremenog načina internet misionarenja. Obraćajući se članovima Papinskog vijeća za sredstva društvenih komunikacija, papa Benedikt XVI poziva na dubinska promišljanja korišćenja blagodeti internet tehnologije kako za konkretno življenje vjere, tako i za teološka promišljanja¹ Iz do sada navedenog, vidimo da internet komunikacija ima veoma bitnu ulogu i u religiji.

Komunikacija licem u lice (*face tu face*) i dalje je aktuelna, ali se ne stavlja u zapećak i vrijednosti koje nude savremene tehnologije, kao savremeni oblik evangelizacije. U pravoslavlju vlada vrlo dinamična i rekao bih, podvojena retorika kada je riječ o upotrebi interneta. Moskovski patrijarh i cijele Rusije Aleksej Drugi je 1997. godine, izdao saopštenje u kojem podstiče vjernike da koriste internet u cilju širenja duhovnosti i misije crkve. Danas, sve pomjesene pravoslavne crkve imaju zvanične sajtove svojih patrijaršija.

Prvi pokušaji svojevrsnog prilagođavanja religijskih institucija nalazimo kod Handersona koji je pokrenuo web – stranicu 1994. godine, pod nazivom *The First Church of Cyberpace*.² Nedugo potom, magazin *Time* je objavio specijalno izdanje pod nazivom *Jesus Online*, to su bili prvi koraci upotrebe internet komunikacije u religijske svrhe. Ne treba zaboraviti da unutar svake religije postoje određeni skepticizam, koji smatra i čvrsto vjeruje da se religioznog čovjeka ne može shvatiti ozbiljno u koliko taj pojedinac ne razumije način na koji treba da živi vjeru. To stvara i problem sociolozima religije koji istražuju religioznost. Naime, postavlja se pitanje – koliko pojedinac može biti religiozan ako se njegova vjerska osjećanja ne temelje na življenju religije, da li se podspješuje individualizam, koliko je ugroženo zajedništvo itd.? Odgovor na ova pitanja, dakako, nije jednostavan.

Polazna hipoteza ovoga rada nije namjerna da analizira i daje odgovor na pitanja koja se sama postavljaju, to bi nas odvelo u jednu drugu raspravu, koja nije predmet ovog rada. No, ovdje ćemo ukazati na neke protivrječnosti koje muče religijske dogmate o tome kako i kada koristiti blagodeti internet tehnologije. Naime, jedni smatraju da virtuelni svijet nije paralelan, već je dio svako-

---

¹ Vidjeti: Discorso del Santo Padre Benedetto XVI ai partecipanti all'assemblea plenaria del Pontificio consiglio delle comunicazioni sociali, 28. februar 2011. URL: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2011/february/documents/hf_ben-xvi_spe_20110228_pccs.html (26.10.2018).

² <http://www.godweb.org/sact.html>

dnevice, pa se čovjek može osjećati kao dio zajednice i sam može da odluči kojoj zajednici želi da pripada. Vjeruje se da je granica između virtuelnog i realnog svijeta zamagljena. S druge strane, pak, postoje i oni koji vjeruju da se ovim načinom upražnjavanja vjere podspješuje individualizam (Turkle, 2011). Skeptici ukazuju i na ograničenost internet mogućnosti u radu crkve jer vjerski život podrazumijeva konstantno susretanje ljudi na liturgiji. Internetom se može prenijeti slika i ton, ali ostaju uskraćeni za lični kontakt i doživljaj samog čina. Jednom riječju, jedni smatraju da religija treba da koristi dostignuća u informacionim tehnologijama, drugi se tome protive. I jedni i drugi imaju ozbiljne argumente za svoje tvrdnje.

U evolutivnom razvoju internet komunikacije, teoretičari razlikuje tri perioda: prvi period počinje 1990. godine, kada se virtualni svijet doživljava odvojeno od realnog, potom, drugi period od 1998. godine, kada se bilježi brzi razvoj interneta i njegov veliki uticaj na pojedinca i društvo, konačno, treći period bilježi komplementarnost stvarnog i virtualnog svijeta (Novak, Valković, 2016). Slično ovome, Kembel posmatra i odnos internet komunikacije i religije (prema Novak, 2016). Naime, u početku su religijske zajednice bile fascinirane novim mogućnostima za evangelizacijom. Potom, uslijedila je faza ispitivanja kako novi virtualni oblik komuniciranja može uticati na vjeru i vjernike. Kako se ispostavilo da internet komunikacija ima ogroman uticaj na svakodnevni život, pokušava se ispitati kako vjerska praksa unutar virtualnog svijeta, može da utiče na praktikovanje vjere u stvarnom životu tj., da li dolazi do formiranja tzv. *digital religion, online religion, electronic church*.

Kada je riječ o religiji i internetu, crkva najčešće koristi internet u jednomsmjernom pravcu – od jednog prema mnogima – *one-to-many communication*. Ovo je osnovni stav tradicionalnih religija, gdje se internet koristi samo da se prenese poruka. Ovdje je riječ o tome da religijske zajednice koriste blagodeti savremene nauke na način prenošenja poruke, aktivnostima crkava, na čemu se, za sada, zadržava i Pravoslavna crkva.

Moguće je, putem interneta, primjera radi, poslati zahtjev sa imenima za molitvu, baš kao što bismo tu bilježnicu ostavili da smo u crkvi, uz obećanje da će se crkvena zajednica moliti. Ovo nije samo hrišćanski fenomen, i u Judaizmu postoji nekoliko Jevrejskih lokacija na kojima se može istaći zahtjev za molitvu, konkretno zahtjev molitve za bolesne. Ovakvi zahtjevi se mogu postaviti na sajt, pa bi još neko od posjetilaca sajta mogao da pročita zahtjev za molitvu, a za očekivati je da će se moliti za ljude koji su tražili molitvu, pri čemu se stvaraju neke nove i nevidljive molitvene zajednice. Na vebu se mogu formirati razna duhovna savjetovanja.

Kada analiziramo zvanične sajtove Pravoslavnih crkava, primijetićemo da ne postoji povratna reakcija, te da se sve završava na vjerskim poukama i porukama ili informacijama iz života crkve. Dakle, riječ je o *religion online*, dok se najčešće izostavlja ili je nešto ređi *online religion* – oblikovanja življenja religije, religijski život unutar virtualnog prostora. Postoje i razni internet forumi koji prvenstveno služe informisanju vjernika i pozivanje na liturgiju u

crkvu. To je jedini način bogopoznanja, a da se pritom ne naruši Novozavjetna preporuka „*Dođi i vidi*“ (Sveto pismo, 2004: Jovan, 1/46). Pavle Evdokimov kaže „Tada se treba ukloniti i ostaviti da govori Hristos“. U misionarenju *online religion* tipa, najdalje je otišla Rimokatolička crkva koja ide ka tome da dopusti ispovijedanje preko interneta, što je za ortodoksnu crkvu, za sada, nezamislivo, vjerujući da živi razgovor sa sveštenikom ne može zamijeniti nikakva tehnika (Subotić 2006).

Ne treba zanemariti ni negativnu stranu *online* misionarenja. Naime, sa razvojem internet komunikacije, došlo je do naglog širenja malih vjerskih pokreta, koji djeluju destruktivno. Ovakav oblik misionarenja je dostigao svoj vrhunac 1997. godine, kada je veliki broj sledbenika kulta „Nebeska kapija – *Heaven's Gate* iz Kalifornije izvršilo kolektivno samoubistvo, a koji su se, po svemu sudeći inegrirali preko interneta (Mayer, 2005). Problem internet misionarenja vidim u tome što sve više ljudi nijesu samo potrošači nego i proizvođači informacija, što je veoma teško kontrolisati.

Iz kratke analize koja je uslijedila, vidi se da religija može da koristi blagodeti nauke. Religija može da upotrebljava savremena naučna dostignuća. Rijetko je naći vjerski objekat koji nije opskrbljen internetom, kompjuterom kao i drugim informacionim tehnologijama. U svakom slučaju, ovo bi bio samo još jedan dokaz da nauka i religija ne moraju nužno biti inkompatibilne, a internet je samo jedan primjer gdje one mogu da sarađuju.

Zaključak

Religija i nauka predstavljaju dva različita načina na osnovu kojih pojedinac može saznati istinu o sebi i svom porijeklu. Dakle, tačno je da su ova dva načina saznanja različiti, ali to ne znači i da su zavađeni. Otuda, moguće je izdvojiti nekoliko zaključnih premisa koje smo apostrofirali u ovom radu.

Veliki je broj pitanja u životu pojedinca, na koja nauka, za sada, ne može dati valjan odgovor. Tamo gdje nauka zastane, religija može da nastavi. Kada ne bismo imali odgovore na ona granična pitanja, a koja se tiču života nakon smrti, smisao življenja, itd., pojedinac bi se našao u krizi smisla postojanja, a život bi bio nedovršen razgovor. Nauka nam ne daje odgovore baš na ona pitanja koja čovjeka najviše interesuju, pa religija može da pomogne nauci, da je dopuni kako bi ljudski život bio smisleniji. Otuda, zaključujemo da, nauka i religija zajedno čine jednu cjelinu.

Epistemološka ekspertiza u drugoj polovini minulog vijeka, detektuje porast religioznosti u svijetu. Djeluje paradoksalno, budući da je riječ o periodu kada i nauka detektuje neprikosnoveni progres. Ako bi nauka i naučna dostignuća uticala na slabljenje religije i religioznosti, kako to da baš u ovom periodu bilježimo snažnu revitalizaciju religije? Ono što se nedvosmisleno nameće kao odgovor jeste činjenica, da nauka i religija ne moraju obavezno ići jedna protiv druge, već, jedna sa drugom.

Religiji ne smeta razvoj nauke, što se najbolje može zaključiti upotrebom nekih blagodeti savremene nauke u religijske svrhe. Ovim radom detektujemo upotrebu (nekada i zloupotrebu) interneta u religijskom misionarenju. Rijetke su religije koje ne koriste virtualni način komuniciranja. Prisutne su, dakako, svojevrsne razlike u toj upotrebi. Čini se da je, za sada, Rimokatolička crkva, najdalje otišla u upotrebi interneta u svrsishodne interese, dok se Pravoslavna crkva i dalje zadržava na terenu *religion online*, bez povratne komunikacije sa vjernikom. Zaključujemo, takođe, da se upotreba internet komunikacije može i zloupotrijebiti u religijske svrhe. Ovdje je riječ, zapravo, o zloupotrebi interneta od strane nekih malih vjerskih zajednica, najčešće kultova, koje stvaraju virtualne zajednice, sa destruktivnim porukama, koje mogu da rezultiraju posledicama sa fatalnim ishodom.

L i t e r a t u r a

- Berger, P. L. 1973. *The Social Reality of Religion*. Harmondsworth: Penguin.
- Berger, P. L. 2008. Desekularizacija sveta: opšti pregled, u: Piter L. Beger (ur.) *Desekularizacija sveta*, Novi Sad: Medi Terran.
- Davie, G. 2008. *Religija u suvremenoj Europi – mutacija sjećanja*. Zagreb: Golden marketing.
- Fransa, A. 1955. *Savremena istorija*, Beograd: Prosveta.
- Guthrie, S. E. 1999. How is religion causal: and what is it, exactly?. *Historical Reflections* 25, 3, 405 – 12.
- Hamilton, M. 2003. *Sociologija religije*. Beograd: CLIO.
- Hantington, S. 2000. Sukob civilizacija. Podgorica, Banja Luka: CID i Romanov.
- Marks, K. i Engels, F. 1957. *On Religion*. Moscow: Progress Publishers.
- Mayer, J.-F. 2005. Religion and the Internet – The global marketplace. U: *Challenging Religion Essays in honour of Eileen Barker*. James A. Beckford and James T. Richardson (ed.). Routledge: London.
- Novak, K. i Valković, J. 2016. Religija i internet – novi izazovi življenja vjere. U: *Obnovljeni život*, Vol. 71., No. 3.
- Platon, 1957. *Država*. Beograd: Kultura.
- Subotić, O. 2006. *Čovek i informacione tehnologije – pogled iz pravoslavne perspektive*. Beograd: Pravoslavlje.
- Sveto Pismo. 2004. Sveti arhijerejski sinod, Srpske pravoslavne crkve: Beograd.
- Šušnjić, Đ. 2015. *Teorije kulture*, Beograd: Zavod za udžbenike.
- Turkle, S. 2011. *Alone Together. Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Times Book Review.
- Weber, M. 1930. The Protestant sects and the spirit of capitalism. In *From Max Weber. Essays in Social Theory*. H. Gerth i C. W. Mills, London: Roudedge.
- Wilson, B. 1976. *Contemporary Transformations of Religion*. London: Oxford University Press.